

Bewijs van het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie

Samenvattend eindverslag

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

BEWIJS VAN HET VERBAND TUSSEN INCLUSIEF ONDERWIJS EN SOCIALE INCLUSIE

Samenvattend eindverslag

Het European Agency for Special Needs and Inclusive Education (het Agency) is een onafhankelijke en zelfbesturende organisatie. Het Agency wordt medegefinancierd door de ministeries van onderwijs in zijn lidstaten en door de Europese Commissie, door middel van een exploitatiesubsidie van het Erasmus+ onderwijsprogramma van de Europese Unie (2014-2020).

De steun van de Europese Commissie voor de productie van deze publicatie betekent geen goedkeuring van de inhoud, die uitsluitend de meningen van de auteurs weergeeft, en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor het gebruik dat gemaakt kan worden van de informatie die erin is vervat.

De standpunten die in dit document worden verwoord, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de officiële standpunten van het Agency, zijn lidstaten of de Commissie.

Redacteur: Simoni Symeonidou

Het gebruik van delen van dit document is toegestaan mits een duidelijke bronvermelding wordt opgenomen. Er moet als volgt naar dit document worden verwezen: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Bewijs van het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie: Samenvattend eindverslag.* (S. Symeonidou, red.). Odense, Denemarken

Met het oog op een grotere toegankelijkheid is dit rapport beschikbaar in 25 talen en in een toegankelijk elektronisch formaat op de website van het Agency:
www.european-agency.org

Dit is een vertaling van een oorspronkelijke tekst in het Engels. Raadpleeg de oorspronkelijke Engelse tekst in geval van twijfel over de correctheid van de informatie in de vertaling.

ISBN: 978-87-7110-763-0 (Elektronisch)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Secretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

INHOUD

INLEIDING	5
BEVINDINGEN	6
Onderwijs	7
Werkgelegenheid	8
Leven in de gemeenschap	9
BELANGRIJKSTE BELEIDSBOODSCHAPPEN EN OVERWEGINGEN	10

INLEIDING

In onderzoek naar inclusief onderwijs of sociale inclusie wordt in academische literatuur vaak het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie benadrukt als een belangrijk thema. Hoewel beperkt in omvang, bestaat er ook onderzoek dat het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie bestudeert. Dit onderzoek wordt vaak uitgevoerd in disciplines buiten die van inclusief onderwijs, zoals sociologie en psychologie. Dit kan ervoor zorgen dat stakeholders in inclusief onderwijs niet worden ingelicht over onderzoeksbewijs ten voordele van personen met een handicap en dit onderzoek niet gebruiken.

Gezien het voorgaande werd een literatuurstudie uitgevoerd om het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie van personen met een handicap te onderzoeken. Twee onderzoeksvragen in het bijzonder vormden de leidraad voor de studie:

- Wat is het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie?
- Wat vermeldt het huidige onderzoek over het potentieel van inclusief onderwijs als middel om sociale inclusie te bevorderen?

De studie betrof zowel sociale inclusie op korte termijn (d.i. de periode waarin kinderen schoolgaan) en lange termijn (d.i. wanneer personen met een handicap het verplichte onderwijs afronden). Het richtte zich op drie gebieden – onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap – en trachtte bewijs te leveren op basis van een gegevensset van studies om uit te leggen hoe inclusief onderwijs verband houdt met sociale inclusie. De achtergrondliteratuur kijkt naar de impact van inclusief onderwijs op sociale inclusie door de gebieden van onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap te bestuderen. Verslagen die gepubliceerd werden door internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties (VN), de Europese Unie en het European Agency for Special Needs and Inclusive Education en andere organisaties/netwerken, bestuderen dit ook.

Wat de studie bijdraagt aan de literatuur over inclusief onderwijs is een gestructureerde aanpak om een groot aantal studies over het onderwerp te onderzoeken. De belangrijkste bevindingen van de studie vormen een synthese van onderzoeksbewijs. Deze werpt licht op verschillende aspecten van sociale inclusie van personen met een handicap op korte termijn en op lange termijn in alle drie gebieden (onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap).

Verwacht wordt dat de studie voor verschillende stakeholders in het onderwijs en op verschillende niveaus bruikbaar zal zijn. In het bijzonder kan een literatuurstudie die bewijs toont van de impact van inclusief onderwijs op sociale inclusie, nuttig zijn voor beleidsmakers die evidence-based beleid willen ontwikkelen met betrekking tot inclusief onderwijs. Op een ander niveau wordt verwacht dat de studie zal bijdragen aan de theorie van inclusief onderwijs. Dit zal gebeuren door bewijs aan te leveren dat het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie relevant is voor de kwaliteit van het aanbod van inclusief onderwijs, transitestructuren en sociaal beleid (bv. beleidsmaatregelen om werkgelegenheid voor personen met een handicap te bevorderen, beleidsmaatregelen voor onafhankelijk leven, beleidsmaatregelen voor toegankelijkheid in de gebouwde omgeving). De studie levert ook bewijs ter aanbeveling van verdere onderzoeksgebieden (in het bijzonder in Europese landen).

Dit samenvattend eindverslag schetst de hoofdbevindingen van de literatuurstudie en stelt de belangrijkste beleidsboodschappen en overwegingen voor. De volledige literatuurstudie is beschikbaar op papier en in elektronisch formaat op de website van het Agency.¹

BEVINDINGEN

De bevindingen van de studie duiden erop dat er een verband is tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie op het vlak van onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap. Tegelijkertijd lijken andere factoren sociale inclusie te bevorderen of belemmeren. Het gaat hierbij onder meer om de kwaliteit van inclusieve praktijken, sociaal beleid, sociale structuren en houdingen, het individuele levensverloop enzovoort. Het onderzoeksbewijs dat wordt voorgesteld in de studie, duidt erop dat naar aparte scholen gaan de kansen voor sociale inclusie zowel op korte termijn (wanneer kinderen met een handicap naar school gaan) als op lange termijn (nadat ze het voortgezet onderwijs hebben afgerond) beperkt. Er is een verband tussen schoolgaan op een speciale school en slechte academische en beroepskwalificaties, tewerkstelling op beschutte werkplaatsen, financiële afhankelijkheid, minder gelegenheden om onafhankelijk te leven en kleine sociale netwerken na het afstuderen. In deze context kunnen beleidsmakers overwegen hoe ze de aangepaste voorzieningen kunnen herzien die aanwezig zijn in vele landen om onderwijs in inclusieve onderwijssettings te ondersteunen.

¹ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Bewijs van het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie: Een studie van de literatuur]*. (S. Symeonidou, red.). Odense, Denemarken. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

De belangrijkste bevindingen van de literatuurstudie worden hieronder opgesomd. Ze worden onderverdeeld in drie subsecties: onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap.

Onderwijs

De bevindingen van de studie over het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie in het leerplichtonderwijs en in hoger onderwijs tonen aan dat:

- **Inclusief onderwijs de kansen verhoogt voor interacties tussen peers en het vormen van hechte vriendschappen tussen leerlingen met en zonder handicaps.** Hoewel sociale relaties ingewikkeld te meten zijn, zijn de sociale interacties die plaatsvinden in inclusieve settings, een vereiste voor het vormen van vriendschappen, sociale vaardigheden, ondersteuningsnetwerken, saamhorigheidsgevoel en positieve gedragsmatige uitkomsten.
- **Opdat sociale interacties en vriendschappen plaatsvinden in inclusieve settings moet er voldoende aandacht besteed worden aan verschillende elementen die de betrokkenheid van de leerlingen bevorderen (d.i. toegang, samenwerking, erkenning en aanvaarding).** Om sociale inclusie van leerlingen met een handicap in inclusieve settings te bereiken, moet participatie in alle gebieden verhoogd worden bij alle stakeholders (d.i. personeel, leerlingen en ouders) en op alle niveaus (d.i. schoolbeleid en -praktijk, schoolcultuur). De sociale inclusie van leerlingen met handicaps wordt niet bereikt wanneer hun participatie wordt belemmerd door negatieve houdingen ten opzichte van beperkingen en uitsluitende schoolculturen (bv. beperkte toegankelijkheid, gebrek aan flexibiliteit, vrijstelling van onderwerpen die 'moeilijk' worden gevonden).
- **Leerlingen met handicaps die onderricht worden in inclusieve settings, kunnen sociaal en academisch betere resultaten tonen dan leerlingen die onderricht worden in aparte settings.** De academische en sociale prestaties van leerlingen worden bevorderd wanneer echt inclusieve beleidsmaatregelen en praktijken in werking zijn, wanneer er een inclusieve schoolcultuur is en wanneer leraren inclusieve pedagogiek volgen.
- **Deelnemen aan en steun krijgen binnen inclusieve onderwijssettings vergroot de kans op inschrijving in hoger onderwijs.** De link tussen inclusief onderwijs en

inschrijving in hoger onderwijs hangt af van effectieve transitieplanning die begint op de middelbare school en de gemeenschap betreft. Meerdere factoren treden op als barrières voor inschrijving in hoger onderwijs, met name: geldgebrek, onvoldoende hulp bij aanmeldingen, slechte identificatie van de benodigde aanpassingen, slechte toegang tot geschikte cursussen en transitieplannen van lage kwaliteit.

Werkgelegenheid

De bevindingen van de studie over het verband tussen inclusief onderwijs en werkgelegenheid tonen aan dat:

- **Schoolgaan in een inclusieve onderwijssetting is een van de factoren die de kans op werkgelegenheid voor personen met een handicap vergroten.** Behalve onderwijs worden de werkgelegenheidskansen van personen met een handicap beïnvloed door een aantal sociale factoren, zoals beleid, lokale markt, werkgelegenheidsnetwerken, houding van de werkgevers en toegankelijke werkgelegenheidsstructuren.
- **De aard van het leerplan kan de kansen op werkgelegenheid van jonge mensen met een handicap zowel beperken als verhogen.** Toegang verzekeren in het leerplan leidt tot academische en beroepskwalificaties die de kansen op werkgelegenheid vergroten. Vormen van 'speciale' leerplannen, die uitsluitend voor adolescenten met een handicap worden aangenomen of ontworpen, kunnen werkgelegenheidskansen beperken.
- **Overgangsprogramma's onderwijs-arbeidsmarkt van hoge kwaliteit die worden aangeboden op de middelbare school, kunnen de kans op werkgelegenheid voor personen met een handicap vergroten.** Overgangsprogramma's onderwijs-arbeidsmarkt binnen de gemeenschap die plaatsvinden op middelbare scholen, worden geacht effectiever te zijn om een baan te vinden dan overgangsprogramma's onderwijs-arbeidsmarkt binnen de school. Korte overgangsprogramma's onderwijs-arbeidsmarkt die worden gegeven door leerkrachten speciaal onderwijs zonder betrokkenheid van reguliere leraren, beperken de kansen op werkgelegenheid op de open arbeidsmarkt.
- **Onderricht worden in een inclusieve onderwijssetting kan het soort werkgelegenheid beïnvloeden (d.i. werkgelegenheid op een beschutte werkplaats,**

ondersteunde werkgelegenheid, open werkgelegenheid en zelfstandige werkgelegenheid) van personen met een handicap. Onderricht worden in een aparte setting wordt geassocieerd met het vinden van werkgelegenheid op beschutte werkplaatsen (hetgeen mogelijk bijdraagt aan isolatie in plaats van sociale inclusie van personen met een handicap). Onderricht worden in een inclusieve setting leidt tot academische en beroepskwalificaties en vaardigheden die de kans vergroten om andere vormen van werkgelegenheid te kiezen, zoals ondersteunde werkgelegenheid, open werkgelegenheid en zelfstandige werkgelegenheid.

Leven in de gemeenschap

Voor de toepassing van deze studie verwijst leven in de gemeenschap naar onafhankelijk leven, financieel onafhankelijk zijn, vriendschappen en sociale netwerken hebben en deelnemen aan vrijetijdsbeleving. De bevindingen van de studie over het verband tussen inclusief onderwijs en leven in de gemeenschap tonen aan dat:

- **Onderwijs en beleidsmaatregelen rond sociaal welzijn zijn twee verweven factoren om onafhankelijk te leven.** Inclusief onderwijs is een van de factoren die de kansen op onafhankelijk leven verhogen. Slecht onderwijs in de reguliere school in combinatie met zwakke beleidsmaatregelen rond sociaal welzijn verminderen de kans op een onafhankelijk leven.
- **Jongeren met een handicap die schoolgaan in een inclusieve onderwijssetting, hebben meer kans om financieel onafhankelijk te zijn kort na het afronden van het voortgezet onderwijs.** De impact van inclusief onderwijs op financiële onafhankelijkheid neemt af naargelang meer tijd na het afstuderen verstrijkt ten gevolge van een reeks factoren die de levensloop van een persoon beïnvloeden. Dit kan leiden tot afhankelijkheid van een inkomen van de sociale zekerheid.
- **Jongeren met een handicap die schoolgaan in gescheiden settings, hebben als volwassenen minder kans om vriendschappen en sociale netwerken te hebben.** Door de jaren heen veranderen de netwerken van personen met een handicap ten gevolge van individuele voorkeuren en verschillende levenslopen en is de negatieve impact van speciale klassen minder opvallend.
- **Onderwijs krijgen in een inclusieve setting is een van de factoren die de kansen voor participatie aan activiteiten in de vrije tijd bevorderen. Onderwijs krijgen in een**

gescheiden setting vormt een barrière voor participatie. Echter, de participatie van personen met een handicap aan activiteiten in de vrije tijd moet voorzichtig geïnterpreteerd worden, aangezien vrijetijdsbesteding soms gelijkgesteld wordt aan fysieke aanwezigheid of therapie, en dit geen voldoening geeft aan de betrokken personen.

BELANGRIJKSTE BELEIDSBOODSCHAPPEN EN OVERWEGINGEN

Gezien de belangrijkste bevindingen van de studie kunnen beleidsmakers overwegen om evidence-based beleidsmaatregelen te ontwikkelen die als doel hebben om de sociale inclusie van personen met een handicap in de loop van hun leven te verbeteren. Deze sectie stelt de belangrijkste beleidsboodschappen en overwegingen voor die voortkomen uit de studie.

- Naast het Europese en internationale pleit om toe te werken naar inclusieve onderwijssystemen, biedt deze studie ook onderzoeksbewijs van de positieve impact van inclusief onderwijs op sociale inclusie aan beleidsmakers. Bovendien benadrukt de studie dat beleidsmaatregelen die inclusief onderwijs slechts interpreteren als het plaatsen van leerlingen in een reguliere school, de betrokkenheid van leerlingen met

een handicap tegenwerken en dus niet tot sociale inclusie leiden. Opdat inclusief onderwijs een impact kan hebben op sociale inclusie moet, door beleid en praktijk, verzekerd worden dat leerlingen met een handicap op alle schoolgebieden (bv. leren, spelen, toegang hebben tot alle gebieden en activiteiten van de school enz.) op gelijke hoogte kunnen deelnemen als leerlingen zonder handicap. Daarnaast moeten het beleid, daaropvolgende verordeningen en kwaliteitsbewakingsnormen duidelijk maken dat in inclusieve onderwijssystemen, zowel academische als sociale prestaties van belang zijn.

- Beleidsmakers moeten overwegen hoe het beleid de transitie van een systeem naar een ander en van een levensperiode naar een andere het best kan reguleren, zodat de kansen op sociale inclusie kunnen worden behouden of verbeterd. De studie suggereerde bijvoorbeeld dat inclusief onderwijs de kans op inschrijving in het hoger onderwijs vergroot. Echter, tegelijkertijd kunnen andere variabelen, zoals een gebrek aan begeleiding en transitieplannen, als barrières optreden. Evenzo duidde de studie erop dat inclusief onderwijs de kans op een betaalde baan in de open arbeidsmarkt verhoogt. Toch kunnen andere factoren, zoals beleid en ontoegankelijke werkgelegenheidssettings, als barrières optreden. In deze en andere gevallen moeten beleidsmakers overwegen hoe ze kunnen verzekeren dat rekening wordt gehouden met de investeringen in inclusief onderwijs bij andere beleidsmaatregelen die een invloed hebben op personen met een handicap wanneer deze ouder worden.

- Tevens moet bij het beleid rekening worden gehouden met de manier waarop de positieve impact van inclusief onderwijs kan worden verlengd. De studie duidde erop dat ondanks dat inclusief onderwijs kort na het afronden van de middelbare school een positief effect heeft op werkgelegenheid en financiële onafhankelijkheid, de impact wordt verkleind naarmate meer tijd verstrijkt na het afstuderen. Er wordt aangevoerd dat dit de uitkomst is van verschillende persoonlijke factoren, zoals de levensloop van een persoon, mogelijke ongevallen en ziektes, familiale toestanden enzovoort. Echter kan het beleid overwegen hoe de sociale inclusie van personen met een handicap verder kan worden bevorderd door werkgelegenheid wanneer deze personen ouder worden en een risicogroep worden.

- Beleidsmakers kunnen overwegen hoe ze de aangepaste voorzieningen kunnen herzien die aanwezig zijn in vele landen om onderwijs in inclusieve onderwijssettings te ondersteunen. Het onderzoeksbewijs dat wordt voorgesteld in de studie, duidt erop dat naar aparte scholen gaan de kansen voor sociale inclusie zowel op korte termijn

(wanneer kinderen met een handicap naar school gaan) als op lange termijn (nadat ze het voortgezet onderwijs hebben afgerond) beperkt. Er is een verband tussen schoolgaan op een speciale school en slechte academische en beroepskwalificaties, tewerkstelling op beschutte werkplaatsen, financiële afhankelijkheid, minder gelegenheden om onafhankelijk te leven en kleine sociale netwerken na het afstuderen.

Toekomstig onderzoek kan de ervaringen van leerlingen gedurende hun schooltraject verder bestuderen in verschillende contexten, met verschillend schoolbeleid en verschillende schoolpraktijk en in structuren/programma's die de transitie van onderwijs naar werkgelegenheid en leven in de gemeenschap verzekeren. Zulk onderzoek kan licht werpen op de variabelen die sociale inclusie mogelijk maken. Longitudinale onderzoeken zijn ook belangrijk om het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie op alle drie gebieden (onderwijs, werkgelegenheid en leven in de gemeenschap) te bestuderen. Zulke onderzoeken kunnen verder benadrukken hoe inclusief onderwijsbeleid en andere beleidsmaatregelen (bv. sociaal beleid, werkgelegenheidsbeleid) sociale inclusie in verschillende contexten bevorderen of belemmeren.

Secretariaat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org